

კომერციული ბანკის საკრედიტო რისკის შეფასების მეთოდები

გრიგოლ ნემსაძე
სტუდენტორი

რეზიუმე

აღნიშნულია, რომ სტანდარტების მიხედვით კლასიფიცირებული სესხებისათვის შესაძლო დანაკარგებზე რეზერვის შექმნა უნდა ხდებოდეს არა მარტო სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის შესაბამისი ოდენობით, არამედ, გამომდინარე იქედან, რომ საგადასახადო სისტემა მსესხებელის მიერ გადაუხდელი პროცენტების თანხას ყოველთვიურად მომავალი პერიოდის შემოსავლებში უთვლის და მისი გათვალისწინებით ახდენენ ბანკებს მოგების გადასახადს. ამდენად მიზანშეწონილად გვესახება-სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელ ნაშთს დაემატოს გადაუხდელი პროცენტის ოდენობაც. აქედან გამომდინარე, ბანკის მიერ საკუთარი შემოსავლებიდან აღნიშნული რეზერვის კიდევ უფრო (ნაწილობრივ უმნიშვნელოდ) გადიდება, ბანკს მოუწოდებს მსესხებლის კანდიდატის ფინანსური მდგომარეობისა და კრედიტუნარიანობის შეფასების უფრო გულმოდგინე, ფრთხილი მონიტორინგისაკენ. ამასთანავე, მსესხებლის ვალდებულებაც უფრო რეალური გახდება.

საკვანძო სიტყვები: საკრედიტო რისკი; კრედიტუნარიანობა, საკრედიტო მენეჯმენტი, საკრედიტო ხაზი, საკრედიტო რეზერვი.

შესავალი

საკრედიტო რისკის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი შეფასება ხორციელდება ბანკის საკრედიტო პორტფელის რისკის შეფასების ისეთი მეთოდების გამოყენებით, როგორიცაა: ანა-

ლიტიკური, სტატისტიკური და კოეფიციენტიური. საკრედიტო რისკის შეფასება სტატისტიკური ანალიზის მეთოდების მეშვეობით ითვალისწინებს, რომ საკრედიტო პორტფელის შემადგენელი რისკების ერთობლივი ზემოქმედება მის ხარისხზე აისახება. ბანკის საკრედიტო პორტფელის რისკის გაანგარიშებისა და შეფასების სტატისტიკური მეთოდის ძირითად ინსტრუმენტებს წარმოადგენენ საერთო თეორიიდან ცნობილი: დისპერსია, ვარიაცია, სტანდარტული გადახრა, ვარიაციისა და ასიმეტრიის კოეფიციენტი.

საკრედიტო პორტფელური რისკის შეფასების შემდეგი მეთოდი - კოეფიციენტიური მეთოდია. მეთოდის არსი შეფარდებითი მაჩვენებლების გაანგარიშებაში მდგომარეობს, რომლებიც ბანკის საკრედიტო პორტფელის შემადგენლობაში შემავალი საკრედიტო რისკის შეფასების შესაძლებლობას იძლევა. საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა შეიმუშავა „კომერციული ბანკების მიერ აქტივების კლასიფიკაციისა და შესაძლო დანაკარგების რეზერვების შექმნისა და გამოყენების წესი“ (2017 წლის 10 აგვისტოს ბრძანება N 117/04), რომელიც სავალდებულოდ შესარულებელ მითითებას წარმოადგენს ყველა მოქმედი კომერციული ბანკისათვის.

ძირითადი ტექსტი

საკრედიტო რისკის მართვა - არის პროცესი და რთული სისტემა. პროცესი დაკრედიტების ბაზრების განსაზღვრიდან იწყება, რომლებიც ხშირად მიზნობრივ ბაზრად იწოდება (3). იგი სავალდებულებების სტადიების თანმიმდევრულ ფორმაში გრძელდება.

საკრედიტო რისკის მართვის ძირითადი პრინციპები, ეროვნული და საერთაშორისო საბანკო პრაქტიკის მიხედვით, ითვალისწინებს:

- მიზნებსა და ამოცანებს საკრედიტო რისკის მართვასთან მიმართებაში ბანკის საქმიანობის პრიორიტეტული მიმართულებების გათვალისწინებით;
- ძირითად მეთოდებს საკრედიტო რისკის გამოვლენასთან,

შეფასებასთან, მონიტორინგთან (მუდმივ დაკვირვებასთან) მიმართებაში;

- ძირითად მეთოდებს საკრედიტო რისკის კონტროლისა და მინიმიზაციასთან (რისკის მხარდაჭერის მიხედვით ღონისძიებების მიღება, რომლებიც კრედიტორების და მეანაბრეების ინტერესებს, ბანკის მდგრადობას არ ემუქრება) მიმართებაში;

- ინფორმაციული უზრუნველყოფის წესს საკრედიტო რისკის საკითხებთან მიმართებაში (ქვედანაყოფებსა და თანამშრომლებს შორის ინფორმაციების გაცვლის წესი, ანგარიშგებისა და სხვა ინფორმაციების წარდგენის წესი და პერიოდულობა საკრედიტო რისკის მართვის საკითხებთან მიმართებაში);

- უფლებამოსილებისა და პასუხისმგებლობის განაწილება დირექტორთა საბჭოს, აღმასრულებელ ორგანოებს, ქვედანაყოფებსა და ბანკის მოსამსახურეებს შორის საკრედიტო რისკის მართვის ძირითადი პრინციპების რეალიზაციის ნაწილში.

საკრედიტო რისკის წარმოშობა შეიძლება მრავალი მიზეზით იყოს განპირობებული როგორც ცალკე სესხის დონეზე, ასევე საკრედიტო პორტფელის დონეზეც.

საკრედიტო რისკის წარმოშობის მიზეზები ცალკე სესხის დონეზე მოიცავს:

- მსესხებლის არასტაბილურობას ვალის დაბრუნებისა და მომსახურებისათვის საჭირო ფულადი ნაკადის შექმნისადმი;

- გირაოს ლიკვიდობის რისკს;

- სესხის მიხედვით პასუხისმგებელი მესამე პირების მიერ ვალდებულებების რისკს;

- მსესხებლის მორალურ და ეთიკურ მახასიათებლებს.

საკრედიტო რისკის წარმოშობის მიზეზებს ბანკის საკრედიტო პორტფელის დონეზე მიეკუთვნებიან:

- კრედიტების ზეზომიერად კონცენტრაცია ეკონომიკის ერთ სექტორში;

- ვალუტის კურსის ცვლილება - კრედიტებისათვის, რომლებიც უცხოურ ვალუტებშია გაცემული;

- საკრედიტო პორტფელის სტრუქტურა, რომლებიც ბანკის მოთხოვნილებებს აიგნორირებენ;

- პერსონალის კვალიფიკაციის დონე.

საკრედიტო რისკის მართვა შედგება შემდეგი ეტაპებისაგან:

- საკრედიტო რისკის შეფასება;
- საკრედიტო რისკის მონიტორინგი;
- საკრედიტო რისკის რეგულირება.

მიზნები და ამოცანები საკრედიტო რისკის მართვასთან მიმართებაში მიიღწევა გარკვეული პრინციპების დაცვის შემდეგი მეთოდებით:

- პროგრამული მნიშვნელობების (ლიმიტების) სისტემის;
- უფლებამოსილებისა და გადაწყვეტილების მიღების სისტემის;
- ინფორმაციული სისტემის;
- მონიტორინგის სისტემის;
- კონტროლის სისტემის.

საკრედიტო რისკის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი შეფასება ხორციელდება ბანკის საკრედიტო პორტფელის რისკის შეფასების ისეთი მეთოდების გამოყენებით, როგორიცაა: ანალიტიკური, სტატისტიკური და კოეფიციენტული (1).

საქართველოს ეროვნულ ბანკმა შეიმუშავა „კომერციული ბანკების მიერ აქტივების კლასიფიკაციისა და შესაძლო დანაკარგების რეზერვების შექმნისა და გამოყენების წესი“ (2017 წლის 10 აგვისტოს ბრძანება N 117/04), რომლის თანახმადაც, კომერციული ბანკები ვალდებული არიან:

● ჩამოაყალიბონ და იქონიონ წერილობითი პოლიტიკა და პროცედურები საკრედიტო რისკის მართვის, აქტივების კლასიფიკაციის განხორციელებისა და მოსალოდნელი დანაკარგების დაფარვისათვის ადეკვატური რეზერვის (ჩვენი მხრიდან დავამატებთ, რომ „საკუთარი შემოსავლებიდან“) შექმნის მიზნით;

● განახორციელონ აქტივების კლასიფიკაცია და შექმნან შესაძლო დანაკარგების ადეკვატური რეზერვები ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ დამტკიცებული წერილობითი პოლიტიკისა და პროცედურების შესაბამისად;

● სესხის კლასიფიკაცია წარმოებს ხუთი კატეგორიის მიხედვით: სტანდარტული სესხები (სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 2%); საყურადღებო სესხები (გადახდა

ვადაგადაცილებულია 60 ან მეტი დღით, სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 10%); არასტანდარტული სესხები (გადახდა ვადაგადაცილებულია 90 ან მეტი დღით, სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 30%); საექვო სესხები (გადახდა ვადაგადაცილებულია 150 ან მეტი დღით, სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 50%); უიმედო სესხები (გადახდა ვადაგადაცილებულია 180 ან მეტი დღით, სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 100%).

საკრედიტო რისკის შეფასება სტატისტიკური ანალიზის მეთოდების მეშვეობით ითვალისწინებს, რომ საკრედიტო პორტფელის შემადგენელი რისკების ერთობლივი ზემოქმედება მის ხარისხზე აისახება. ასეთი მტკიცებულება საფუძველს იძლევა ბანკის პორტფელის შემადგენელ საკრედიტო რისკებთან მიმართებაში შეთანხმების ვარაიაცია განსჯილი იქნას, როგორც საკრედიტო საქმიანობის რისკიანობის გავრცობილი მაჩვენებელი.

ბანკის საკრედიტო პორტფელის რისკის გაანგარიშებისა და შეფასების სტატისტიკური მეთოდის ძირითად ინსტრუმენტებს წარმოადგენენ საერთო თეორიიდან ცნობილი: დისპერსია, ვარიაცია, სტანდარტული გადახრა, ვარიაციისა და ასიმეტრიის კოეფიციენტი (3).

საკრედიტო პორტფელური რისკის შეფასების შემდეგი მეთოდი - კოეფიციენტური მეთოდია. მეთოდის არსი შეფარდებითი მაჩვენებლების გაანგარიშებაში მდგომარეობს, რომლებიც ბანკის საკრედიტო პორტფელის შემადგენლობაში შემავალი საკრედიტო რისკის შეფასების შესაძლებლობას იძლევა და რომელთა მნიშვნელობები შეფასების ნორმატიულ კრიტერიუმებს უდარდება, და აღნიშნულის საფუძველზე ბანკის საკრედიტო ერთობლივი რისკის დონე ხარისხობრივად და რაოდენობრივად განისაზღვრება (3).

მსოფლიო პრაქტიკაში არსებობს კრედიტუნარიანობის შეფასების შემდეგი მეთოდები:

- ფინანსური კოეფიციენტების სისტემის საფუძველზე (ლიკვიდობის კოეფიციენტები; ეფექტიანობის - ბრუნვალობის კო-

ეფიციენტები; ფინანსური ლევერიჯის კოეფიციენტები; მოგებიანობის კოეფიციენტები; ვალის მომსახურების კოეფიციენტები);

- **ფულადი ნაკადების ანალიზის საფუძველზე** (აღნიშნული მეთოდის რეალიზება კლიენტის ფულადი ნაკადების ანალიზის მეშვეობით, უფრო ზუსტად გარკვეული პერიოდის მიხედვით მისი სხვადასხვა შემოსულობებისა და გახარჯვების სუფთა სადღოს განსაზღვრის მეშვეობით ხორციელდება);

- **საქმიანი რისკის ანალიზის საფუძველზე** (აღნიშნული რისკი ფონდების წრებრუნვის წყვეტადობასთან, აღნიშნული წრებრუნვის ეფექტიანად სასრულების შესაძლებლობასთან არის დაკავშირებული. ასეთი რისკის ანალიზი სესხის დაფარვის წყაროების საკმარისობის პროგნოზირების შესაძლებლობას იძლევა. ამით იგი ბანკის კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების ხერხებს ავსებს).

უცხოეთის ქვეყნების საბაზრო ეკონომიკაში საკრედიტო ურთიერთობების განვითარების შესაბამისობაში სესხების ხარისხის შეფასების კრიტერიუმების წრე ასევე ფართოვდება, დღეისათვის იგი 10-ზე მეტ პოზიციას მოიცავს და მათ ძირითად რიცხვს მიეკუთვნება:

- სესხის დანიშნულება და სახეობა;
- სესხის სიდიდე, დაფარვის ვადა და წესი;
- კლიენტის კრედიტუნარიანობის ხარისხი, მისი დარგობრივი კუთვნილებადობა და საკუთრების ფორმა;
- მსესხებელის შესახებ ბანკის ინფორმირებულობის ხარისხი;
- სესხის დაბრუნებადობის უზრუნველყოფის მოცულობა და რაოდენობა.

საქართველოში სესხის ხარისხის შეფასების კრიტერიუმების რიცხვი ჯერჯერობით ნაწილობრივ შეზღუდულია. საქართველოს ეროვნული ბანკის რეკომენდაციიდან გამომდინარე, დღეისათვის გამოიყენება ორი მთავარი კრიტერიუმი: სესხის დაბრუნების უზრუნველყოფადობის ხარისხი (დაფუძნებულია არააციფრობრივ მონაცემებზე) და ადრე გაცემული სესხების დაფარვასთან მიმართებაში ფაქტობრივი მდგომარეობა (იხ. ცხრილი 1).

ცხრილი 1.

სესხის ხარისხის კატეგორიის განსაზღვრა მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობისა და ვალის მომსახურების ხარისხის გათვალისწინებით

ვალის მომსახურება/ ფინანსური მდგომარეობა	კარგი	საშუალო	ცუდი
კარგი	სტანდარტ. (ხარისხის I კატეგორია)	არასტანდ. (ხარისხის II კატეგორია)	საეჭვოები (ხარისხის III კატეგორია)
საშუალო	არასტანდ. (ხარისხის II კატეგორია)	საეჭვოები (ხარისხის III კატეგორია)	პრობლემურები (ხარისხის IV კატეგორია)
ცუდი	საეჭვოები (ხარისხის III კატეგორია)	პრობლემურები (ხარისხის IV კატეგორია)	უიმედოები (ხარისხის V კატეგორია)

ეროვნული ცენტრალური ბანკის 2017 წლის 10 აგვისტოს N 117 / 04 ბრძანების „კომერციული ბანკების მიერ აქტივების კლასიფიკაციისა და შესაძლო დანაკარგების რეზერვების შექმნისა და გამოყენების წესის“ შესაბამისად, საქართველოში კლასიფიცირებული სესხების მიხედვით საანგარიშო რეზერვის სიდიდე სესხის კლასიფიკაციის შედეგებიდან გამომდინარე შემდეგი ოდენობით არის დაკანონებული (იხ. ცხრილი 2).

ცხრილი 2. კლასიფიცირებული სესხების მიხედვით საანგარიშო რეზერვის სიდიდე

ხარისხის კატეგორია	დასახელება	საანგარიშო რეზერვის სიდიდე სესხის მიხედვით ძირითადი ვალის თანხიდან პროცენტებში
ხარისხის I კატეგორია (უმაღლესი)	სტანდარტულები	0

ხარისხის II კატეგორია (უმაღლესი)	არასტანდარტულები	1-დან - 20-მდე
ხარისხის III კატეგორია (უმაღლესი)	საეჭვოები	21-დან - 50-მდე
ხარისხის IV კატეგორია (უმაღლესი)	პრობლემურები	51-დან - 100-მდე
ხარისხის V კატეგორია (უმაღლესი)	უიმედოები	100

**ცხრილი 3. კლასიფიცირებული სესხების მიხედვით
საანგარიშო რეზერვის სიდიდე**

ხარისხის კატეგორია	დასახელება	საანგარიშო რეზერვის სიდიდე სესხის მიხედვით ძირითადი ვალის თანხიდან პროცენტებში
ხარისხის I კატეგორია (უმაღლესი)	სტანდარტული	2
ხარისხის II კატეგორია (უმაღლესი)	საყურადღებო	10
ხარისხის III კატეგორია (უმაღლესი)	საეჭვოები	30
ხარისხის IV კატეგორია (უმაღლესი)	პრობლემურები	50
ხარისხის V კატეგორია (უმაღლესი)	უიმედოები	100

კომერციულმა ბანკებმა ამ წესის შესაბამისად უნდა შექმნან ყველა სესხისა და სხვა აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვები. ბანკის მენეჯმენტი ვალდებულია უზრუნველყოს

კომერციული ბანკის მიერ ადეკვატური რეზერვების არსებობა.

რეზერვების ადეკვატურობა თითოეულმა კომერციულმა ბანკმა უნდა განიხილოს ყოველთვიურად, თუ აქტივებისა და მათი კლასიფიკაციის ზედმიწევნით შესწავლის შემდეგ დადგინდა, რომ შესაძლო დანაკარგების რეზერვი არასაკმარისია, მენეჯმენტი იღებს გადაწყვეტილებას კლასიფიკაციის გათვალისწინებით დამატებითი რეზერვის შექმნაზე და ქმნის მას იმ ოდენობით, რომელიც საკმარისი იქნება მოსალოდნელი დანაკარგების დასაფარავად.

კომერციული ბანკები აქტივების შესაძლო დანაკარგების ადეკვატური რეზერვების შესაქმნელად დარეზერვებაზე განუღებულ ყველა ახალ რეზერვს გაატარებენ ხარჯებში და ასახავენ თავიანთ მიმდინარე მოგება-ზარალის უწყისში.

სესხის დაფარვისა და სხვა აქტივების ამოღების შეუძლებლობის დადგენის შემთხვევაში, ბანკებმა უნდა ჩამოწერონ უიმედოდ კლასიფიცირებული აქტივები და შეამცირონ შესაძლო დანაკარგების რეზერვი მისი დადებითებითა და აქტივების ანგარიშის დაკრედიტებით.

კომერციული ბანკის მიერ სესხის ჩამოწერა გადახდის შეუძლებლობის გამო არ ჩაითვლება ვალის გაუქმებად. აღნიშნული ვალი უნდა დარჩეს სპეციალურ გარესაბალანსო ანგარიშებზე მისი ჩამოწერის დღიდან ხუთი წლის განმავლობაში. კომერციულმა ბანკმა უნდა მიიღონ ზომები, როგორც ვადაგადაცილებული პროცენტის, ისე ძირითადი თანხის ამოსაღებად. ასეთ აქტივზე, ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს შეხედულებისამებრ, პროცენტების დარიცხვა გაგრძელდება გარესაბალანსო ანგარიშზე, რათა კვლავ ხდებოდეს მიმდინარე ვალდებულებების შესაფერისი ასახვა.

თუ მოვალე არ გადაიხდის ჩამოწერილ სესხს ხუთი წლის განმავლობაში, სესხის როგორც ძირითადი თანხა, ისე პროცენტები, გაუქმებული იქნება სპეციალური გარესაბალანსო უწყისის ანგარიშიდან ბუღალტრული სტანდარტების შესაბამისი გატარების მეშვეობით, რაც არ ნიშნავს სესხის ამოღების პროცედურების შეწყვეტას.

დასკვნა

სტანდარტების მიხედვით კლასიფიცირებული სესხები-სათვის შესაძლო დანაკარგებზე რეზერვის შექმნა უნდა ხდებოდეს არა მარტო სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელობის შესაბამისი ოდენობით, არამედ, გამომდინარე იქედან, რომ საგადასახადო სისტემა მსესხებელის მიერ გადაუხდელობის პროცენტების თანხას ყოველთვიურად მომავალი პერიოდის შემოსავლებში უთვლის და მისი გათვალისწინებით ახდენენ ბანკებს მოგების გადასახადს. ამდენად მიზანშეწონილად გვესახება, რომ სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელ ნაშთს დაემატოს გადაუხდელობის პროცენტის ოდენობაც. აქედან გამომდინარე, ბანკის მიერ საკუთარი შემოსავლებიდან აღნიშნული რეზერვის კიდევ უფრო (ნაწილობრივ უმნიშვნელოდ) გადიდება, ბანკს მოუწოდებს მსესხებლის კანდიდატის ფინანსური მდგომარეობისა და კრედიტუნარიანობის შეფასების უფრო გულმოდგინე, ფრთხილი მონიტორინგისაკენ. ამასთანავე, მსესხებლის ვალდებულებაც უფრო რეალური გახდება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კოვზანაძე ი., კონტრიძე გ. - თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა, სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა შპს „სეზარი“, 2014. - 548 გვ.
2. ცაავა გ., ხანთაძე გ. - საბანკო მენეჯმენტი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2015. - 80 გვ.
3. ცაავა გ., ბურდიაშვილი რ., მოსიაშვილი ვ. - რისკოლოგია: ფინანსური რისკების სტრატეგიული მენეჯმენტი, სახელმძღვანელო (შევსებული და გადამუშავებული მესამე გამოცემა). - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2020. - 374 გვ.

REFERENCES:

1. Kovzanadze I., Kontridze G. - Modern Banking: Theory and Practice, Manual. - Tbilisi, Cesar Ltd Publishing House, 2014. - 548 p.
2. Tsaava G., Khantadze G. - Banking Management (Theory, Methods and Practice), Handbook. - Tbilisi, Dani Publishing House, 2015. - 80 p.
3. Tsaava G., Burdiashvili R., Mosiashvili V. - Riskology: Strategic Financial Risk Management, Guide (Completed and Revised Third Edition). - Tbilisi, Dani Publishing House, 2020. - 374 p.

COMMERCIAL BANK CREDIT RISK EVALUATION METHODS

Grigol Nemsadze

Georgian Technical University
PhD student

RESUME

The Reserve for possible losses on loans classified according to the standards should be created not only in the amount of the outstanding balance of the principal amount of the loan, but also because the tax system calculates the amount of interest unpaid by the borrower on a monthly basis. The amount of unpaid interest should be added to the unpaid balance of the principal amount. Therefore, further (partially insignificant) increase of this reserve from the bank's own revenues calls on the bank to monitor the borrower's candidate's financial condition and creditworthiness more diligently and carefully, and the borrower becomes more realistic.

Key words: credit risk, creditworthiness, credit management, credit line, credit reserve.